

SAHRA BÚLBÚLI ROZA QUTEKEEVA

*Jumamuratova Aysawle**Ózbekstan Mámleketlik Konservatoriyası Nókis filiali**“Ulwma kásiplik hám social gumanitar pánleri kafedrası”**“Muzıkatanıw” qánigeligi 2-kurs student**Ilimiy basshı: Kamalova G.M.*

Annotatsiya: Bul maqalada qosıq hám opera atqarıwshılıq jónelisinde óziniń pidayı miynetleri menen xızmet etip kiyatırǵan, Qazaqstan, Ózbekistan hám Qaraqalpaqstanǵa xızmet kórsetken artist Roza Qutekeeva haqqında maǵlıwmat berilgen. Bunda onıń ómiri, dóretiwshiligi hám xalqımızǵa islegen miynetleri hám jetiskenlikleri sóz etiledi.

Gilt sózler: muzıka, vokal, koloroturalı soprano, qosıq, opera, koncert, muzıkalı drama, kompozitor, dirijyor,, baqsı, jıraw, sázende, shıńqobız.

Аннотация: В данной статье представлена информация о заслуженной артистке Республики Казахстана, Узбекистана и Каракалпакстана Розе Кутекеевой, послужившей своим упорным трудом в области пение и оперного исполнительства. Здесь упоминаются её жизнь, творчество, труды и заслуги для нашего народа.

Ключевые слова: музыка, вокал, колоратурное сопрано, пение, опера, концерт, музыкальная драма, композитор, дирижер. бакши, жиров, сазенде, чингобыз.

Abstract: This article provides information about the Honored Artist of the Republic of Kazakhstan, Uzbekistan and Karakalpakstan Roza Kutekeyeva, who served through her hard work in the field of singing and opera performance. Her life, creativity, works and merits for our people are mentioned here.

Key words: music, vocals, coloratura soprano, singing, opera, concert, musical drama, composer, conductor. bakshi, jirov, sazende, chingobyz.

Qosıqlar qaraqalpaq xalıq muzıka kórkem ónerinde keń rawajlanǵan belgili janlardıń biri bolıp esaplanadı. Qosıq adamlardıń ishki sezimlerine, olardıń ǵam-qayǵısına, quwanış-shadlıǵına sherik bolıp kelgen. Sebebi sóz benen jetkere almaytuǵın názik oylardı saz benen, qosıq penen jetkerip beriw jaǵımlı hám tásirli bolatuǵınlıǵı hám memizge málim. Sonlıqtan xalıq qosıqları ózi dóretken xalıqtıń turmıs tirishiligi menen birge rawajlanıp kelgen. Qaraqalpaq xalıq qosıqları da erte dáwirlerden payda bolıp, áwladtan-áwladqa, atadan-balaǵa miyras bolıp, ustaz-shákirt jolı menen biziń zamanımızǵa shekem jetip kelgen.

Muzika miyrasınıń dóretiwshileri, saqlawshıları, qosıqshıları, sázendeleri hám basqada xalıq dóretiwshileriniń wakilleri ásirler boyı xalıqtıń kórkem-óner miyrasın esinde saqlap atqarıp kelgen. Xalıq arasında muzika ónerine degen qızıǵıwshılıq júdá kúshli bolǵanlıǵı sebepli, muzika madeniyatı jaqsı rawajlangan. Xalıqtıń ishinen hár qıylı dárejedegi talant iyeleriniń dóretiwshiligindegi shıǵarmalardıń eń hasılları saqlanıp, usı kúнге shekem jetip, búgingi atqarıwshılardıń repertuarlarında tiykargı orınlardı iyelep kelmekte. Sebebi bul dóretpelerde ideyalıq mazmunı jaǵınan xalıqtıń aqıl-oyı, arzıw-ármanları, keleshekke bolǵan umtılsıları sáwlelengen. Sonıń menen birge xalıq qosıqları xalıqtıń tariyx aynası bolıp, milletimizdiń ózligin ańlatıp turadı.

Qaraqalpaq xalqınıń qosıqlarında taqmaq formasına qaraǵanda aytım qosıqlar keńnen taralǵan. Yaǵnıy qosıqlardı atqarıwshılar yadda saqlaw ushın hám onı xalıqqa inám etiw ushın namaǵa salıp aytqan. Demek, qosıq naması menen aytılsa ol umıtlımaydı degen pikirde bolǵan.¹

Qaraqalpaq muzikasında atqarıwshılardı baqsı, jıraw, sázende, qıssaxan, qosıqshı dep aytıp kelgen. Bul janrlardıń ishinde qosıqshılıq janrı xalıqtıń júreginen orın alıp, házirgi kúnde joqarı dárejede rawajlanıp kelmekte. Qanshadan-qansha qosıqshılarımız bayramlarda, radioda, televideniyede hátteki toy máresimlerde de qosıqlar atqarıp xalqımızdıń júreginen orın almaqta. Solar qatarı elimiz súygen qosıqshılardıń biri, sahra búlbúli bolıp atalǵan qaraqalpaq qosıq atqarıwshılıǵında óz ornına iye qosıqshı Roza Qutekeeva bolıp tabıladı. Ol óziniń biyik, jaǵımlı koloroturalı soprano diapazonlı dawısı menen xalqımızǵa xızmet etip kelmekte.

Belgili qaraqalpaq xalıq qosıqshısı, opera artisti Roza Qutekeeva 1965-jılı 12-yanvarda Kegeyli rayonu Mateke Jumanazarov awılında dúnyaǵa kelgen. Onıń ákesi traktorshı bolǵan, anası bolsa shıńqobız ásbabın jaqsı atqarǵan.

Muzikaǵa bolǵan qızıǵıwshılıǵı balalıq waqıtlarında sezile baslaǵan R.Qutekeeva, kishkene waqtında televizordan, radiodan berilgen koncertlerde qosıq hám operalardı qaldırmastan tıńlap, muzikaǵa bolǵan qızıǵıwshılıǵı oyanadı. Sol dáwirlerde awılдаǵı kulublarǵa kino-filimlerdi alıp kelip xalıqqa qoyıp beretuǵın bolǵan. Sonda kishkene R.Qutekeeva hind kino-filmlerin geyde barıp kórip, geyde baralmasa uzaqtan tal-tal esitilgen qosıqlardıń dawısların tıńlap, keynen onı aytıp júrgen. Ol ele mektep jasına jetpey turıp-aq, mektepke baratuǵın ajapaları menen birgelikte olardıń muzika sabaqlarına barıp, óziniń jaǵımlı dawısı menen kópshilikti tań qaldırǵan. 1972-jılı Kegeyli rayonındaǵı 11-sanlı mektepke baslanǵısh klasına oqıwǵa baradı hám sol dáwirlerde kóplegen koncert hám tańlawlarǵa qatnasıp jaqsı nátiyjelerge erisedi. R.Qutekeevaǵa óziniń bar bilimlerin berip, tuwrı jolǵa baǵdarlap hám birinshi bolıp saxnaǵa alıp shıqqan kompozitor Ziywatdin Lepesov esaplanadı.

¹ T.Adambaeva "Qaraqalpaq sovet muzikasınıń tariyxınan" Nókis "Qaraqalpaqstan" 1985

R.Qutekeeva menen sawbette bolǵan waqtımızda “birinshi márte “Mektebim” qosıǵın atqardım. Biraq barlıq koncert hám jarıslarda “Gúbelek” qosıǵın atqarıp kelgenmen. Bul qosıqtı ruwbap ásbabı menen birge birinshi márte atqarǵan waqtımnan-aq namaǵa túsip ketkenmen”-dep aytadı. Demek, bul sózlerden-aq onıń este saqlaw, tonga túsıw uqıplarınıń jaqsı rawajlanganlıǵı sezilip turadı.

1982-jıl muzıkaga degen qızıǵıwshılıǵı, maqsetleri onı Japaq Shamuratov atındaǵı muzika bilim jurtna jeteleydi. R.Qutekeeva ol jerde akademiyalıq qosıqshılıq jónelisi boyınsha ustazı “Qaraqalpaqstan xalıq artisti”, “Qaraqalpaqstan Respublikası xalıq bilimlendiriw aǵlası”, pedagog Ilich Xojametovtan sabaq aladı. Ustazı tenor dawıslı er bala bolıwına qaramastan hayal adamǵa jáne joqarı kolorotalı soprano diapazonlı (1-oktava do notasınan 3-oktava mi bemol notasına shekem) dawıs iyesine dawıs qoyıw jolın anıq qoyıp bere alǵan. Ol ustazınıń kóp aytatuǵın “Miywalı dáraqqa miywe pitken sayın tómen iyiledi” degen danalıq sózin hesh umıtpayman”, - dep esleydi.

Sonıń menen bir qatarda “Qaraqalpaqstan xalıq artisti” Bazarbay Nadirov hám de belgili kompozitor, dirijyor, qosıqshı Ziywatdin Lepesovlardan qaraqalpaq xalıq qosıqların atqarıw jolların úyrengen.

R.Qutekeeva 1984-jılı Daǵıstanda bolıp ótken dekada da qatnasıp, bir ay dawamında koncert saparında boladı. Jánede 1985-jılı Sibir boylap “Ayqulash ansambili” menen koncert saparına jol alıp, Omsk, Irkutsk, Gepard, Uanne, Barnaul qalaları boylap bir yarım ay dawamında qaraqalpaq qosıqların jaqsı uqıp penen atqarıp, xalıqqa inám etedi. Oqıwdı tamamlagannan soń akademiyalıq vokal jónelisi boyınsha bilimlerin jáne de asırıw ushın 1986-jılı M.Ashrafiy atındaǵı Tashkent Mámleketlik konservatoriyasına tapsırıp, vokal, xor fakulteti, qosıq hám opera atqarıwshılıǵı bólimine oqıwǵa kiredi. Bul boyınsha ustazı “Ózbekstan xalıq artisti”, “Mámleketlik sıylıqtıń laureatı”, professor Rozalinda Bengardovna Lout klasında oqıydı. Jánede kamer qosıq atqarıwshılıǵı klasınan professor Sofiya Anatolevna Tsoy hám de opera klasınan bolsa dirijyor, professor Zoxit Xaqnazarovtan sabaqlar alǵan.

“Ustazım Rozalinda Lout nemis qızı edi. Kópshilik muǵalimlerdiń oqıwshıları igzaminlerde atqarǵanda nemis tilinde qosıqlardı aytıwǵa qıynalatuǵın edi. Biraq bizler bul tilde atqarıwǵa qıynalmaytın edik. Sebebi ustazımız ózi nemis bolǵanlıǵı ushın bizlerge sózlerdi anıq, túsınikli etip jetkerip beretuǵın edi”-deydi Roza Qutekeeva. Oqıp júrgen dáwirlerinde italyan, nemis, túrkmen, fransuz hám basqada tillerede qosıqlar romanslar hám operadan ariyalar atqarıp, kocertlerge, tańlawlarǵa qatnasıp, sıylı orınlar alǵan. Hár túrlı xalıqtıń shıǵarmaların atqarıwǵa tayarlanıw ushın sol dáwirdegi jaǵdayına bola plastinkalar alıp, solardı tıńlap, jataq jayındaǵı fortepianolardan paydalanıp tayarlangan. Balalıqtaǵı ármanlarınıń biri qaraqalpaqtıń birinshi operasında birinshi bolıp atqarsam degen arzu-oyları sol dáwirlerde orınlana baslaydı. Yaǵnıy Qaraqalpaqtıń birinshi operası bolǵan “Ájiniyaz” operasına

R.Qutekeevanı student bolıwına qaramastan, operada Ájiniyazdıń súygen yarı “Xanzadanıń” rólin atqarıwǵa mirat etedi. Solay etip “Ájiniyaz” operasınıń premeriyası 1987-jıl saxnaǵa qoyıladı hám R.Qutekeeva bul róldi jaqsı atqarıp shıǵadı. Bul jaǵday qaraqalpaq muzıka tariyxında úlken tariyxıy waqıya bolǵan bolsa, R.Qutekeeva ushın úlken bir ármanlarınıń orınlanıwı boldı.

Konservatoriyanı tamamlaw ushın mámleketlik igzaminlerge tayarlanıp júrgen waqıtlarında A.Nawayı atındaǵı opera hám balet teatrınan rejissiyor kelip, olardıń opera aytqanların tıńlaydı hám oynap atırǵanın kóredi. Rejissiyor R.Qutekeevanıń qasına kelip – “sıńlim siz A.Nawayı atındaǵı opera hám balet teatrına jumısqa keliń, bul teatrımızǵa sizdiń dawsınızday diyapazonlı qızlar kerek” – dep aytadı. Biraq ol bul usınıstı qabıllamay “yaq” degen juwaptı bersede, qayta-qayta aytıp kóndirmekshi boladı. Sol waqıtlarda birge oqıytın qız dostı, dirijyor Aypara Tólepovadan da teatr rejissiyorı qasına kelip, - sizdiń dóstinińiz R.Qutekeeva bizdiń teatrımızǵa kerek, sizden iltimas teatrımızda jumıs islewge kóndirip bersenińiz, shańaraq aǵzaları menen kelse úy-jay menen táminleyemiz, iltimas kelsin - dep onıda úgitlegen. Biraq dostıda ol bizlerdiń teatrımızǵada kerek dep, rejissiyorǵa “yaq” degen juwaptı bergen eken. Solay etip R.Qutekeeva jollama menen Berdaq atındaǵı Qaraqalpaq Mámleketlik Akademiyalıq muzikalı teatrına solist bolıp kelip, óz dóretiwshiligin baslaydı.

R.Qutekeeva jumıs iskerligi dawamında kóplegen dóretpelerdi atqarıp kelmekte. Olardan Q.Zaretdinovtıń “Edige” muzikalı dramasında Toxtamis xannıń hayalı Qarashash (dramatikalı soprano) hiyleker ogey ana obrazında, “Xalıq ushın” operasında Berdaqtıń nawqas halatı súwretlenedi. Bunda Berdaqtıń hayalı Baǵdagúl (negizgi atı Biybitxanım) rólin soprano dawısında atqarǵan. V.Shafrannikovtıń “Alpamıs”, Á.Xalimov hám J.Shamuratovtıń “Súymegenge suykelbe” muzikalı dramalarında awıl jeńgeleri-qızları rólinde, xor saxnalarında, soprano dawsında qatnasqan hám taǵı kóplegen spektakllerde óz rólin jaqsı atqarıp kelgen.

R.Qutekeeva jumıs islegen dáwirlerinde bir qansha koncert saparlarında boladı. 1995-jılı Qazaqstan Respublikasında Ózbekstan hám Qaraqalpaqstan mádeniyat kúnlerinde Qızılorda qalasında bolıp ótken koncertlerinde óziniń jaǵımlı dawısı menen belsendi qatnasadı. R.Qutekeevaǵa sol waqtınıń ózinde 1995-jılı 24-may kúni “Qazaqstan Respublikasına xızmet kórsetken artist” ataǵı beriledi. Ózbekstan Respublikası ǵárezsizlikke eriskeninen keyin ǵárezsizliktiń 5 jıllıǵına arnalǵan “Ózbekstan watanım meniń” atlı tańlawda qatnasıp, N. Muxammeddinov muzıkası hám I.Yusupov sózine “Ǵárezsizliq gulleri” qosıǵın atqarıp, sıylı ekinshi orındı iyelewge miyassar boladı hám bul tańlawdan keyin “Qaraqalpaqstanǵa xızmet kórsetken artist” ataǵın aladı. Keyin ala, 1997-jılı Germaniyada Qaraqalpaq xalıq qosıǵı “Dem bermes” ti atqarıp shıǵıp, kóp sanlı tamashagóylerdiń alǵıs hám itibarına erisedi. 1999-jılı Samarqand qalasında bolıp ótken “Shıǵıs namaları” festevalında qaraqalpaq milliy saz-ásbaplarınan dúzilgen folklor ansambili menen birgelikte

qatnasıp, sıylı orındı iyeleydi. 2000-jılı dekabr ayında Ózbekistan Respublikası Tashkent qalasında Á.Nawayı atındağı opera hám balet teatrında Qaraqalpaqıstan mádeniyat kúnleriniń ashılıwı bolıp ótedi hám bir qatar qatnasıwshılar menen birgelikte qatnasadı. Bul jerde, R.Qutekeeva “Ózbekistanğa xızmet kórsetken artist” atağın alıwğa miyassar boldı.²

Tákirarlanbas bálent dawıslı qosıqshımızğa arnap Ózbekstan hám Qaraqalpaqstanğa xızmet kórsetken kórkem óner ğayratkeri Q.Zaretdinov muzıkasına, Ózbekstan hám Qaraqalpaqstan xalıq shayırları I.Yusupov sózine jazılğan “Búlbil uyası” shıǵarmasınan “Búlbil” qosıǵı jazılğan. Bul qosıqtıń ayrıqsha dawısı menen joqarı dárejede jırlanıwı, onıń “Búlbil” dep atalıwına sebepshi bolıp, xalıq ushın elege deyin súyip atqarıp kelmekte. R.Qutekeevanıń aytıwına qaraǵanda “bul qosıqtı atqarǵan sayın, elede jaqsı atqarıp, xalıqqa usıngım keledi”- deydi. Biraq “Búlbil” qosıǵınıń dawıs diapazonı tárepinen júdá joqarı bolıwına qaramastan, bul qosıtı opera hám baqsıshılıq mektep internatınıń Akademiyalıq qosıq bólimi 8-klass oqıwshısı Uzaqbergenova Aysulıw R.Qutekeevadan tásirlenip, onı ğaybana ustaz etip, bul qosıqtı atqarıp shıǵıwğa miyassar boladı. Biraq bul qosıqtı atqarǵanı haqqında onıń xabarı bolmasada, óziniń mekteptegi ustazı jas vokal qosıqshısı Raziya Orazalieva menen tayarlanıp, atqarǵanın esitip, R.Qutekeeva tań qaladı hám quwanadı.

N.Muxammeddinov, D.Janabayeva, Q.Záretdinov, Sh.Paxratdinov, Z.Lepesov sıyaqlı kompozitorlar R.Qutekeevağa arnap, onıń diyapazonına tuwrı keletuǵın kóplegen shıǵarmalar dóretken. Mısal keltirsek Q.Záretdinov namasına I.Yusupov sózine “Sálem saǵan tuwǵan jerim”, X.Dáwletnazarov sózine “Anajan”, Z.Lepesov muzıkası B.Nurnazarova sózi “Jeńgelerim”, Ó.Mameshov naması N.Narzullaev sózine “Nókisim”, Ó.Xojaniyazov sózine “Alma bergen qollarıńdı saǵındım”, D.Jañabaeva naması A.Tajimuratov sózine “Ǵazlar ushar”, B.Allaniyazov naması Q.Dáwletnazarov sózine “Shańaraq”, A.Saparova naması Q.Dáwletnazarov sózine “Bayraǵım”, Sh.Paxratdinov “Toylarıń múbárek Ózbekistanım”, “Nawrız qosıǵı” h.t.b

Roza Qutekeeva jaqsı atqarıwshı bolıwı menen bir qatarda, jaqsı ustaz. Ol qaraqalpaq jas opera atqarıwshıların tayarlawğa da óziniń úlken úlesin qosıp kelmekte. Atap aytatuǵın bolsaq, 1995-2020 jıllar aralıǵında muzıka bilim jurtında (házirgi Nókis qániyelestirilgen mádeniyat hám kórkem óner mektebi), 1999-jıldan Berdaq atındağı Qaraqalpaq Mámleketlik Universitetiniń Muzıkalıq tálim kafedrası, 2008-jıldan baslap Ózbekstan Mámleketlik kórkem óner hám mádeniyat institutı Nókis filialında hám de 2021-jıldan baslap Ózbekstan Mámleketlik Konservatoriyası Nókis filialında kóplegen student jaslarğa óz bilimlerin berip kelmekte. 1991-jıldan baslap, tap búgingi kúнге shekem Berdaq atındağı akademiyalıq muzıkalı teatrında opera atqarıwshısı sıpatında jumıs alıp barmaqta. Roza Qutekeevanıń tayarlaǵan shákirtleri kóplegen tańlawlarda

² Gaipova Mohigul “Qaraqalpaq akademiyalıq vokal kórkem óneriniń búlbili Roza Qutekeeva” Central Asian journal of literature, philosophy and culture eISSN: 2660-6828

qatnasıp, joqarı orınlardı alıp, ustazınıń miynetlerin aqlap atır. Bulardan: Shaxsanem Abdijamilova, Gulbanu Reybnazarova, Gulmira Bekniyazova, Baxadir Quwatbaev, Daniyar Otarbaev hám tađı basqalar. Házirgi kúnde Ózbekistan Mámleketlik Konservatoriyası Nókis filiyalında Turđanbay Berdiyev, Áziza Turdımuratovalardı tayarlap, óz ustazlarınan alđan bilimlerin ámelde úyretip, bilim berip kelmekte. R.Qutekkeevanıń aytırınsha “keleshekte Áziza Turdımuratovanı qaraqalpaqtırń ekinshi koloroturalı soprano diapazonlı dawıs iyesi boladı” – deydi.

Búlbilziban qosıqshı, ustaz R.Qutekeeva búgingi kúnde bir qansha maqalalar jazđan. Atap aytatuđın bolsam G.Kamalovanıń “Qálemi ótkir kompozitor” atamasındađı D.Jañabaevađa arnalđan monografiyasında R.Qutekeeva “Qara tallarım” atamasındađı maqalası menen qatnasqan. Jánede Berdaq atındađı Qaraqalpaq mámleketlik universitetinde 2014-jıl 28-aprelde bolıp ótken “Qaraqalpaq jırawshılıq mektebiniń búgingi mashqalaların úyreniw” atamasındađı ilimiy-ámeliy konferenciyasına “Qosıqshılıq mádeniyatında vokalizdiń tutqan ornı” atlı maqalası, Ózbekistan mámleketlik kórkem óner hám mádeniyat institutı Nókis filialınıń ilimiy-ámeliy konferenciyasında “Besik jırı” atlı maqalası, Ózbekistan mámleketlik konservatoriyası Nókis filialında 2023-jıl 16-mayda ótkerilgen “Zamanagóy muzıka kórkem óneriniń áhmiyetli máseleleri” atamasındađı respublikalıq ilimiy-ámeliy konferenciyasına ustaz “Ábdijapbar Mámбетov haqasında”đı maqalası, Ózbekistan mámleketlik konservatoriyası Nókis filialınıń “Muzıka hám kórkem óner xabarshısı” atlı ilimiy metodikalıq jurnalı “Qaraqalpaq kórkem ónerinde Ilich Xojametovtırń tutqan ornı” dep atalıwshı maqalası, İspaniya eliniń “Spanish Journal of Innovation and Integrity” atlı jurnalında “The Role of Gulparshın Sırımbetova in the Development of the Performance of Karakalpak Folk songs (Qaraqalpaq xalıq qosıqları atqarıwın rawajlandırıwda Gúlparslın Sırımbetovanıń róli)” atlı ilimiy maqalalar jazıp, dóretiwshiligin dawam etip kelmekte.

Juwmaqlap aytqanda “Sahra búlbúli” atına ılayıqlı belgili opera artisti R.Qutekeeva óziniń sulıw tembrge iye koloroturalı soprano dawısı menen xalqımızdıń operaların, ariyaların atqarıp, elimizdi dúnya júzine tanıtıp, óziniń qosıqları menen tamashagóylerdiń júreginen orın alđan. Ol ustazlarınan alđan bilimlerine, tájriybelerine súyengen halda keleshek áwladqa iri janırlardı, operalardan ariyalar, romanslar úyretip, tanıqlı opera qosıqshısı etip shıđarsam degen biyik maxsetler hám niyetler menen jalıqpastan shákirtlerine bilim berip atır.

R.Qutekeeva xalqımızđa opera artisti qosıqshı bolıp tanıldan bolsa, biz studentlerge úlgi alarlıqtay ustaz, hayal, al úyde bolsa qolı shiyrin pázende, jaqsı ómirlik joldas, perzentlerine ádiwli ana, kelinlerine ibratlı qaymene.

Paydalanilgan ádebiyatlar:

1. Avtordin bergen maǵlıwmatlarinan jazıp alınǵan
2. Gaipova Mohigul and Rano Abatbaeva “Qaraqalpaq akademiyalıq vokal kórkem óneriniń búlbili Roza Qutekeeva” Central Asian journal of literature, philosophy and culture eISSN: 2660-6828
3. T.Adambaeva “Qaraqalpaq sovet muzıkasınıń tariyxınan” Nókis “Qaraqalpaqstan” 1985
4. Niyazbaeva A., Kamalova G. ÓZBEKISTON XALQ BAXSHISI QALLIEV TEÑELBAY GENJEBAEVICH IJODI //Общественные науки в современном мире: теоретические и практические исследования. – 2023. – Т. 2. – №. 7. – С. 22-24.
5. Niyazbaeva A. J., Kamalova G. M. CHANQOVUZ MUSIQA ASBOBI VA UNING TURLARI //Journal of Integrated Education and Research. – 2023. – Т. 2. – №. 1. – С. 26-30.
6. Jamǵırbaevna N. A. QISSAXONLAR //BOSHQARUV VA ETIKA QOIDALARI ONLAYN ILMİY JURNALI. – 2023. – Т. 3. – №. 5. – С. 113-116.
7. Charshemov J. Problems of Using Karakalpak Folklore in Composers //Vital Annex: International Journal of Novel Research in Advanced Sciences. – 2023. – Т. 2. – №. 3. – С. 270-273.
8. <https://www.researchgate.net/publication/365024275> THE DRAMATURGY OF A KOZLOVSKY'S BALLET TANOVAR
9. Charshemov, Jamil. "Problems of Using Karakalpak Folklore in Composers." *Vital Annex: International Journal of Novel Research in Advanced Sciences* 2.3 (2023): 270-273.
10. Тажетдинова С. М., Худайбергенова Г. Ж. Формирование музыкальной культуры студентов //Молодой ученый. – 2018. – №. 47. – С. 380-382.
11. Тажетдинова С. М. Народные песни как фактор развития личности учащихся //Вестник Курганского государственного университета. – 2018. – №. 3 (50). – С. 62-62.
12. Dauletbaev T. CHOLG ‘U ASBOBLARINI O ‘RGATISHDA NOTA SAVODINI OSHIRISH //BOSHQARUV VA ETIKA QOIDALARI ONLAYN ILMİY JURNALI. – 2023. – Т. 3. – №. 3. – С. 31-33.